

Stanisław Brzostowski

Z dziejów ochrony dóbr kultury w Szwecji

Ochrona Zabytków 25/2 (97), 101-107

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z DZIEJÓW OCHRONY DÓBR KULTURY W SZWECJI

W dziejach cywilizacji ochrona dorobku kulturalnego stanowiła problem, który z zasady wiązał się ze stosunkami pomiędzy narodami, a szczególnie z prowadzonymi od wieków wojnami. Każda wojna, tak w starożytności jak i średniowieczu, pociągała bezkompromisowe niszczenie i grabież dzieł sztuki, stworzonych wysiłkiem myśli i ręki ludzkiej. Mimo iż z upływem lat cywilizacja osiągała coraz to wyższe poziomy, zły obyczaj nieposzanowania dorobku kulturalnego nie ulegał zmianie na lepsze. Dowodem tego są zbrodnicze wydarzenia z czasów ostatniej wojny światowej — wandalizm hitlerowski, wyrażający się w bezprzykładowym niszczeniu dóbr kultury podbitych narodów, choć istniały międzynarodowe akty prawne sformułowane zgodnie z myślą, iż każdy naród ma prawo tworzyć i rozwijać swoją kulturę, że ma prawo i obowiązek czuwać nad jej dorobkiem, że inne narody powinny mu w tym pomagać, a nie szkodzić. Każdy bowiem cywilizowany naród, doceniający wagę zabytków kultury jako materialnych dowodów swojej przeszłości, dążyć powinien do ich zabezpieczenia, stosując najprzeróżniejsze formy ochrony, zarówno instytucjonalne jak i legislacyjne. Stąd też wykształciły się muzea, biblioteki, archiwa oraz przepisy prawne, regulujące liczne zagadnienia związane z ochroną dóbr kultury w sensie narodowym i międzynarodowym.

W starożytności, jak i w średniowieczu, kierowano się względami moralnymi, nakazującymi szacunek dla obiektów służących celom kultu sakralnego, a często mających również walory artystyczne. Ta jednak forma ochrony ograniczała się do kręgu samej religii, gdyż w starożytności religie miały charakter narodowy. W średniowieczu, aczkolwiek chrześcijaństwo i islam były religiami ponadnarodowymi, przypadki niszczenia i grabieży dóbr kultury były nie mniej liczne, jak w starożytności. Przykłady niszczenia i przemieszczania dóbr kultury nie ustawały w XVI, XVII i XVIII wieku, lecz z każdym wiekiem rosła świadomość ich znaczenia dla narodów, co znalazło potwierdzenie w pierwszych normach prawnych z epoki oświecenia, w których proklamowano poszanowanie

dzieł sztuki nie w imię ich funkcji kultowych, a funkcji wynikających z ich piękna i wartości wychowawczych.

W XIX wieku, wraz ze wzrostem świadomości narodowej, z rosnącymi potrzebami społecznymi waga dóbr kultury i ich rola w życiu codziennym stały się problemem, który z każdym dziesięcioleciem nabierał powszechności, aby w XX wieku stać się jak najbardziej docenianym i uwzględnianym w planach państwowych, tak rozwoju kulturalnego jak i finansowych, zabezpieczających właściwe funkcjonowanie każdego państwa.

W naszym kraju sprawy, o których mowa powyżej, znalazły swoje syntetyczne potwierdzenie w Ustawie z 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach. Ustawa w określonym sensie nawiązuje do dawnych narodowych tradycji i wcześniejszych aktów prawnych¹, a szczególnie do opracowań teoretycznych z II połowy XVIII i z XIX wieku. Nie o nich jednak będzie mowa w artykule, gdyż — jak z jego tytułu wynika — sprawa dotyczyć będzie ochrony dóbr kultury w Szwecji, prawnie zapoczątkowanej w tym kraju już w II połowie XVII wieku, manifestem Karola, króla Szwecji i Goty, danym w Sztokholmie dnia 28 listopada 1666 roku². Trzeba jednak podkreślić, że praktyczne początki ochrony zabytków w Szwecji sięgają właściwie 1630 roku — 26 maja wydane zostało przez króla Gustawa Adolfa zarządzenie, na mocy którego zostało utworzone stanowisko Jeneralnego Dyrektora Starożytności Narodowych.

*

Najwcześniejszy akt prawny, ustanawiający ochronę zabytków w Szwecji, pochodzi z 28 li-

¹ zob. „Spis Zabytków Architektury”, Warszawa 1964 r., str. VII—XXVII, wstęp Kazimierza Malinowskiego pt. *Aby pamiątki uczynić powszechnie wiadomymi i wiecznotrwałymi...*

² zob. aneks — *Manifest Królewski z 1666 r.*

1. Gmach Nationalmuseum w Sztokholmie

1. Nationalmuseum building in Stockholm

stopada 1666 roku. Akt ten zapoczątkował szereg innych, późniejszych, uchylonych Ustawą o Zabytkach Narodowych z 1942 roku (Fornminneslagen) i Ustawą o Ochronie Zabytkowych Budynków (Byggnadsminneslagen). Ustawy te są podstawą działania dla Naczelnego Zarządu Ochrony Zabytków Narodowych — (Riksantikvarieämbetet) centralnej władzy państwowej odpowiedzialnej za ochronę dóbr kultury na terytorium Szwecji.

Organizacja tego państwowego organu, podległego bezpośrednio Królewskiej Akademii Literatury, Historii i Starożytności (Kungl. Vitterhet Historie och Antikvitets Akademien), jest dość złożona, gdyż działa on łącznie z Muzeum Starożytności Narodowych (Statens Historiska Museet) i z Królewskim Gabinetem Numizmatycznym, jako wielokierunkowa instytucja, kierowana przez Sekretarza Akademii, łączącego funkcję dyrektora Naczelnego Zarządu Ochrony Zabytków Narodowych i dyrektora Muzeum Starożytności Narodowych.

Z uwagi na złożony system organizacyjny tych instytucji i na ich zadania przed określeniem funkcji samego Zarządu należy pokrótce zatrzymać się nad rolą Muzeum Starożytności, któremu powierzono ochronę zabytków związanych z rozwojem kultury w Szwecji, a pochodzących z okresów: prehistorycznego, Wikingów i historycznych. Muzeum składa się z działów: Działu Epoki Kamienia i Brązu, Działu Epoki Żelaza i z Działu Średniowiecza. Statutowo gromadzi obiekty sprzed 1600 r., z wyjątkiem jednak obiektów sztuki sakralnej oraz numizmatów (Królewski Gabinet Numizmatyczny). Numizmaty zbierane są ze wszystkich czasów, łącznie z okazami współczesnymi (monety, medale i pa-

pierowe znaki pieniężne) wszystkich krajów, ze szczególnym uwzględnieniem Szwecji.

Zarząd Ochrony Zabytków Narodowych składa się z dwóch działów — Działu Zabytków Historycznych i Działu Zabytków Prehistorycznych (Fornminnessavdelningen). Temu ostatniemu przypadło w udziale zajmowanie się inwentaryzacją zabytków prehistorycznych oraz prowadzenie badań naukowych w tym zakresie, a ponadto działanie zapobiegawcze związane z zajmowaniem nowych terenów przez rozwijający się przemysł, miasta, szlaki komunikacyjne, łącznie z ochroną krajobrazu (rezerваты archeologiczne z naturalnym otoczeniem — łąki, lasy itp.).

Zgodnie z ustawą, która zabrania niszczenia lub przemieszczania zabytków przeszłości, Dział Zabytków Prehistorycznych prowadzi w ramach Zarządu prace badawcze i wykopaliskowe, orzeka, czy zabytki mogą być usuwane, określa obszar gruntu niezbędny dla prowadzenia konserwacji zabytku, zgodnie z zasadą, iż posiadacz gruntu nie jest uprawniony do użytkowania zabytków. Jak wynika z powyższego, zakres pracy Działu jest szeroki i odpowiedzialny. Dlatego też tylko w skrócie przytoczone zostaną najistotniejsze dane.

Warto zaznaczyć, że Szwecja nie ma dotychczas pełnego rejestru zabytków, choć inwentaryzacja według nowoczesnych wymogów została zapoczątkowana w 1938 roku. W ustawie przewidziano, że inwentaryzacja zostanie ukończona w 1980 roku. Do tego czasu na mapę gospodarczą Szwecji (w skali 1:10000) zostaną naniezione wszystkie zabytki. Pracami tymi kieruje Dział Zabytków Historycznych, angażując w sezonie letnim 60—70 osób. Prace prowadzone są

na podstawie map fotogrametrycznych o ustalonej jednolitej skali. Dzięki inwentaryzacji dokonano wiele interesujących odkryć archeologicznych, które wybitnie wzbogaciły wiedzę o epoce prehistorycznej i okresie wikingim.

Następną sprawą, która nastęrcza wiele trudności, jest działalność zapobiegawcza, związana z zajmowaniem nowych terenów przez rozwijający się przemysł. Różnorodne prace projektowe i budowlane wymagają stałego nadzoru i praktycznej realizacji postanowień ustawy o zabytkach, szczególnie w zakresie archeologii. W związku z tym, opierając się na planach rozbudowy przemysłu, Dział Zabytków Historycznych opracował założenia inicjatywne dla badań naukowych. W założeniach tych uwzględnione zostały badania archeologiczne i etnograficzne, jakie należy prowadzić również w związku z postępującą regulacją rzek i jezior (rozbudowa sieci energetycznej). Rozwój i rozbudowa przemysłu, powodujące eksploatację coraz to nowych terenów, w konsekwencji wpłynęły na intensyfikację prac archeologicznych, gdyż tereny zagospodarowane podlegają zgodnie z ustawą eksploracji (gdy zachodzi potrzeba) archeologicznej na koszt inwestora. Podobnie sprawa przedstawia się w przypadkach rozbudowy miast. Każdorazowo Zarząd otrzymuje do rozpatrzenia projekt urbanistyczny i gdy zachodzi potrzeba może on domagać się naniesienia w nim zmian lub korekt, zależnie od rangi spraw konserwatorskich itp.

Jak już powyżej zaznaczono, badania archeologiczne prowadzone są za pomocą map fotogrametrycznych, zdjęć lotniczych oraz zdjęć wykonywanych za pomocą tzw. „żurawia fotograficznego”. Urządzenie to umożliwia dokonywanie zdjęć z wysokości 16 m nad poziomem gruntu. Uzyskany w ten sposób materiał fotograficzny może być scalany w formę map wykopalisk, według oznaczeń lokalizowanych na gruncie.

W związku z nasilającymi się pracami archeologicznymi i zwiększającą się liczbą odkryć problem konserwacji i ochrony obiektów zabytkowych coraz bardziej się komplikuje. Zarząd musi rozstrzygać, które zabytki wymagają ochrony i jak powinno się je konserwować. Oczywiście trudno tu o jednoznaczną odpowiedź. W każdym razie decyzje podejmowane są przy uwzględnieniu licznych problemów występujących w takich przypadkach. Skoro dużo zabytków się traci, tym energiczniej należy występować, jeśli chodzi o obiekty o specjalnej randze i narodowym znaczeniu. Przykładem mogą tu być kurhany uppsalskie o średnicy 70 m i wysokości 10—12 m, podlegające ścisłej ochronie. Kurhany włączone zostały jako zabytkowy fragment do terenów zieleni miasta Uppsali. Ścisłej

³ Dział Zabytków Historycznych zajmuje się również ochroną budownictwa świeckiego i sakralnego.

2. Wejście główne do Nordiska Museet w Sztokholmie

2. Main entrance to the Nordiska Museet in Stockholm

ochronie podlega również teren (około 150 ha) na wyspie Björkö na jeziorze Mälaren, na którym niegdyś znajdowało się miasto Wikingów Birka (800—900 r.). Należy podkreślić, że takich rezerwatów archeologicznych jest w Szwecji stosunkowo dużo.

Przedstawione w skrótovej formie informacje dają obraz działalności Zarządu w zakresie ochrony zabytków archeologicznych. Dla uzupełnienia tego obrazu należy dodać, że Dział Zabytków Historycznych, poza już wymienionymi pracami wykonywanymi z Działem Zabytków Prehistorycznych, zajmuje się wszelkimi zabytkami z okresów historycznych³ oraz opieką i badaniami zabytkowych tkanin.

Działem wspólnym dla wszystkich, wymienionych instytucji jest dział, który trudno nazwać „administracyjnym”, choć nosi on tę nazwę. Dlaczego trudno? Otóż dział ten skupia następujące komórki: bibliotekę, archiwum dokumentalno-topograficzne, dział oświatowy zajmujący się pracą dydaktyczną i propagandową, a ponadto dział nadzoru nad siecią terenowych inspektorów zabytków. Kierownikiem tego ostatniego jest naczelny inspektor (överantikvarie), sprawujący nadzór nad de. 25 regionalnymi inspektorami zabytków narodowych. Naczelny

Inspektor reprezentuje podległych sobie inspektorów w sprawach referowanych dyrektorowi Naczelnego Zarządu Ochrony Zabytków Narodowych.

Dyrektor NZOZN nadzoruje ponadto działalność następujących Instytucji: Muzeum Zabytków Kultury Śródziemnomorskiej (Medelhavsmuseet), laboratorium datujące izotopem C¹⁴, Szwedzkiego Komitetu Inwentaryzacji Zabytków Runicznych, Stacji Badań Opraw Zabytkowych Archiwaliów.

Bezpośrednio Akademii są podporządkowane: Szwedzki Komitet Kodeksów Dyplomatycznych i redakcja wydawnictwa „Kościoły w Szwecji”. Wszystkie te instytucje, każda w swoim zakresie, publikują prace naukowe.

Inne sprawy, jak awanse, powoływanie na stanowiska, zakupy itp. podlegają decyzjom Kierownictwa Akademii, którego sekretarzem jest dyrektor Naczelnego Zarządu Ochrony Zabytków Narodowych. Dysponowanie funduszami pozostaje w gestii Kierownictwa Akademii, niektóre decyzje w tym zakresie zapadają na zebraniach plenarnych Akademii.

W przypadku potrzeby ustalenia miejsc dla przechowywania znalezisk, będących dobrami kultury, decyzję podejmuje dyrektor Zarządu wspólnie z kierownikami działów i naczelnym inspektorem, jako referentem sprawy.

Zgodnie z ustawą z 1942 r. zabytki i przedmioty wykonane ze złota, srebra lub miedzi liczące powyżej 100 lat podlegają obowiązkowi zgłoszenia, celem zapewnienia im ochrony. Wykup może nastąpić po przeprowadzeniu koniecznych badań i ustaleniu wysokości zapłaty przez dyrektora Zarządu z kierownikami działów i inspektorem zabytków. Za przedmioty wykonane ze złota lub srebra wypłaca się równowartość kruszcu z dodatkiem w wysokości 1/8, znalazca może ponadto otrzymać nagrodę.

W odniesieniu do obiektów zabytkowej architektury dyrektor Naczelnego Zarządu Ochrony Zabytków Narodowych, na podstawie ustawy o ochronie zabytkowych budynków, może uznać za zabytek taki obiekt, który w całości lub w części zachował cechy dawnego budownictwa, bądź też taki, który był związany z wydarzeniem historycznym. Budynki należące do państwa oraz kościoły, jak również ich wyposażenie, chronione są na mocy innego aktu normatywnego. Niemniej respektowania tych przepisów pilnuje Naczelny Zarząd OZN wspólnie z Zarządem Budowli Królewskich.

Jak wynika z przytoczonych danych, ochrona dóbr kultury (w szerokim rozumieniu tego terminu) jest realizowana w Szwecji na podstawie kilku aktów prawnych przez rozbudowany aparat państwowy z Akademią na czele, jako organem naukowym. System ten ukształtowany został w 1938 roku, gdy powołano Naczelny Za-

rząd Ochrony Zabytków Narodowych. Od tego roku wiele zmieniło się w dziedzinie ochrony dóbr kultury, powstała więc konieczność opracowania jednolitego aktu prawnego i reorganizacji służby ochrony zabytków. Od kilku już lat w Sztokholmie trwają prace nad projektem nowej ustawy o ochronie dóbr kultury i myśli się o reorganizacji systemu zarządzania ochroną zabytków. Zamierzenia te mają doprowadzić do stworzenia takich form ochrony dóbr kultury, które będą zgodne z potrzebami jutra.

*

Jak już wspomniano, u podstaw ochrony zabytków, a ściślej dóbr kultury w Szwecji, leży szereg aktów normatywnych, które powstawały na przestrzeni kilku wieków. Świadczy to o bogatych tradycjach narodowych w omawianym zakresie, a szczególnie o trosce władców Szwecji o pamiątki przeszłości jako dokumentów, które ... *przyczyniają się wielce do nieśmiertelnej czci naszych Przodków i całego Naszego Królestwa* ...⁴

Wszystkie te akty z przeszłości uchylone zostały Ustawą z 1942 roku, której założenia polegają na zapewnieniu dobrom kultury właściwej ochrony oraz na ustanowieniu powszechnego obowiązku zgłaszania władzom państwowym obiektów, mających związek z przeszłością kraju, a więc będących zabytkami. Dla podkreślenia, że ustawa z 1942 r. w swoich głównych założeniach nie odbiega od poprzednich, należy w krótkim zarysie zatrzymać się nad dziejami kształtowania się ochrony zabytków w Szwecji. Pierwszym aktem normującym sytuację pamiątek przeszłości jest Manifest z 1666 r. w sprawie zabytków Szwecji. Podpisany został w Sztokholmie dnia 28 listopada przez Hedwig Eleonorę w imieniu syna, króla Karola. Jest to akt tak ciekawy w swojej treści i ujmujący właściwie całość zagadnienia ochrony pamiątek przeszłości, iż warto go przytoczyć w całości (patrz aneks) bez zbędnego komentowania, gdyż mówi on sam za siebie. Akt ten został jednak poprzedzony bardzo interesującym wcześniejszym zarządzeniem z 26 maja 1630 r., wydanym przez króla Gustawa Adolfa, dotyczącym powołania stanowiska „Jeneralnego Dyrektora Starożytności Narodowych” w Szwecji. Pierwszą osobą pełniącą tę funkcję był Johannes Burens, działający do 1648 r.

Następny akt prawny z dnia 5 lipca 1684, wprowadził obowiązek zgłaszania władzom koronnym znalezisk zabytkowych, przedmiotów ze złota, srebra i miedzi oraz *innych rzadkich przedmiotów*. Tenże akt normatywny, po modyfikacjach i nowelizacjach, obowiązuje nadal i jest podstawą prawną do wchodzenia przez instytucje w posiadanie przedmiotów określanych jako zabytki.

⁴ zob. aneks — *Manifest Królewski z 1666 r.*

W ślad za aktami normatywnymi kształtować się zaczęły w Szwecji instytucje, które zajmowały się praktyczną realizacją postanowień zawartych w przepisach prawnych.

Poza więc rozwijającymi się od XVI wieku zbiorami królewskimi (np. zbrojownia, kolekcja regaliów itp.) od 1666 do 1692 działało w Uppsali Kollegium Starożytności (Antikvitetskollegiet), będące w owym czasie czymś w rodzaju akademii o statusie instytucji państwowej, mającej za zadanie chronienie zabytków i jednocześnie zajmującej się pracą naukowo-badawczą. Najaktywniejszym działaczem Kollegium był Johan Hadorph, od 1669 roku sekretarz tej instytucji, a od 1679 roku Jeneralny Dyrektor Starożytności Narodowych. W 1690 roku Kollegium zostało przeniesione z Uppsali do Sztokholmu, a w dwa lata później przekształcone w Archiwum Starożytności (Antikvitetsa-

rkivet), co praktycznie pozbawiło je znaczenia Akademii. Następcą Hadorpha został Johann Peringskiöld (zmarł 1720 r.).

Około połowy XVIII w. Archiwum zaczęło tracić swoje znaczenie, aby pod koniec tego stulecia ulec likwidacji, którą przeprowadził Jeneralny Dyrektor Starożytności Narodowych Gudmund Jöran Adlerbeth (około 1793 r.). Zbiory Archiwum zostały rozdzielone następująco: akta średniowieczne przekazano Archiwum Państwowemu, księgozbiór i rękopisy — Bibliotece Królewskiej, natomiast zabytkowe przedmioty, wraz ze zbiorem monet i medali, trafiły do Królewskiej Akademii Literatury, Historii i Starożytności, która została reaktywowana w 1786 r. przez króla Gustawa III na zasadzie reorganizacji instytucji założonej w 1753 r. przez królową Luizę Ulrykę, a noszącą nazwę Akademii Literatury. Sekretarzem Królewskiej Akademii

3. Sigtun, Szwecja, konserwacja kościoła NPMarii z r. 1247

3. Sigtun, Sweden, conservation of the St. Mary's Church (1247)

(zdjęcia autora)

został Jeneralny Dyrektor Starożytności Narodowych, sama zaś Akademia przejęła funkcję instytucji zajmującej się ochroną zabytków. Sytuacja ta, mimo pewnych zmian strukturalnych, w zasadzie utrzymała się do dziś, z tym iż od 1938 r. Akademia sprawuje nadzór nad ochroną zabytków za pośrednictwem Naczelnego Zarządu Ochrony Zabytków Narodowych.

W początkowym okresie Akademia nie zajmowała się zbyt czynnie problemami związanymi z praktyczną ochroną zabytków i opieką nad zbiorami, które przejęła i poszerzała o nowe znaleziska na podstawie przepisu z 1684 r. Znaczna część czynności Akademii ograniczała się w tym czasie do układania tekstów napisów na medale, bitych przy okazji różnych uroczystości. Akademia organizowała ponadto konkursy na dzieła o treści historycznej, wydawała czasopisma i sprawozdania naukowe. Zresztą ta ostatnia funkcja, jak i obowiązek wnikliwego sprawdzania inskrypcji na medalach bitych przez Królewską Mennicę zostały utrzymane do dziś.

W początkach XIX wieku pod wpływem romantyzmu wzrasta w Szwecji zainteresowanie zabytkami i dziejami kraju. Prądy te docierają i do Akademii i w konsekwencji powodują konkretne zmiany, które wprowadzać zaczyna w imię odnowy I. G. Liljegren, Jeneralny Dyrektor Starożytności Narodowych w latach 1826—1837. Rozkwit tej odnowy następuje za czasów następców wyżej wymienionego — B. E. Hildebranda, ojca (1837—1879) oraz Hansa Hildebranda, syna (1880—1907).

Hildebrand senior uporządkował zbiory monet i obiektów zabytkowych (monety były przechowywane od 1769 r. w Pałacu Królewskim). War-

⁵ Artykuł opracowany został na podstawie danych zebranych przez autora w Sztokholmie we wrześniu 1971 roku, ponadto wykorzystane zostały następujące materiały: *The Royal Academy of letters History and*

to zaznaczyć, iż zbiór zabytków należący do Akademii dopiero po roku 1804 został przeniesiony do pomieszczenia nad Królewskim Gabinetem Monet, który to znów pod opiekę Akademii oddany został w 1816 r. W roku 1827 po raz pierwszy występuje już nazwa Muzeum Starożytności, Muzeum bazowało na wyżej wymienionych zbiorach. W 1847 r. zbiory te zostały przeniesione z Pałacu do budynku w Skeppsbron. Od tego roku zaczyna się więc historia Statens Historiska Museet.

Następny okres reorganizacyjny rozpoczął się w 1923 r., wraz z mianowaniem dyrektorem ochrony zabytków Sigurda Curmana. Stanowisko to Curman zajmował do 1946 r. Wracając do lat dwudziestych XX wieku podkreślić należy, że utworzone zostały wówczas dwa stanowiska kustoszy — dla zabytków ruchomych i dla zabytkowych budynków. Wkrótce jednak okazało się, że jest niezbędna dalsza reorganizacja i w jej rezultacie w 1938 r. powołano Naczelny Zarząd Ochrony Zabytków Narodowych. W wyniku rozwoju tej instytucji w roku 1955 zorganizowana została sieć regionalnych (terenowych) inspektorów zabytków, która wchłonęła podobne stanowiska istniejące już dawniej. W 1957 r. NZOZN otrzymał nowy statut.

Następcami Curmana zostali: M. Olsson (1946—1952) oraz B. Thordeman (1952—1960) i G. Selling (1960—1966). Aktualnie dyrektorem NZOZN od 1966 r. jest profesor Sven B. F. Jansson, a dyrektorem Muzeum Starożytności od 1967 jest Olov Isaksson.⁵

mgr Stanisław Brzostowski
Wicedyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków
Warszawa

Antiquities. The Central Office of National Antiquities... Sverker Janson, Riksantikvarieambetet—The Central Office of National Ant. Stockholm. Salvage Archaeology in Sweden, 1962 r.

MANIFEST Z 1666 R. W SPRAWIE ZABYTEKÓW W SZWECJI

Przekład na jęz. angielski Carl-Filip Mannstrale, Zastępcą Kustosza, Naczelny Zarząd Ochrony Zabytków Narodowych, Sztokholm, Szwecja.

MANIFEST I DEKRET Jego Królewskiej Mości tyjący się Pomników przeszłości i Starożytności.

My, KAROL, z Bożej Łaski Król Szwecji, Goty tudzież Wenden wiadomym czynimy, że **ponieważ z wielkim nieukontentowaniem dostrzegamy** jak nie tylko z bardzo dawnych pochodzące czasów Starożytności, pozostałości i ślady znakomitych wielkich czynów przeszły Królów Szwecji i Goty, jako też ich innych Znakomitych Mężów i Poddanych, które w mnogości ostały się na ziemiach całego naszego Królestwa aż od

doby Pogaństwa, częścią w wielkich Zamkach, pomniejszych Fortalicjach i Kopcach kamiennych, częścią w Pomnikach i inszych Kamieniach z rzezanymi w nich Runami, częścią w ich Grobach a także Kurhanach Grobowych podlegają takowemu niedbalstwu i niemożliwemu do znoszenia pobażaniu, iż coraz to bardziej popadają w ruinę i z dnia na dzień niszczeją, zresztą nie tylko te, lecz także Pomniki postawione ku Czci i Upamiętnieniu Królów, Królowych i Książąt, jak również Znakomitej Szlachty i Duchowieństwa w naszych Chrześcijańskich Kościołach podlegają zaniedbania a z kolei zabierane są zdradziecko i niszczone przez innych, co tym więcej trzeba potępiać i czemu kres należy położyć, jako że takowe Pomniki powinny cieszyć się szacunkiem jako rzeczy same

w sobie, a także i dzięki temu, że w imię Obyczaju są chronione i wolne od wszelakiego złego nimi zawiadywania i profanacji, ponieważ przyczyniają się wiele do nieśmiertelnej czci naszych Przodków i całego Naszego Królestwa, uznaliśmy za słuszne i potrzebne, aby ze względu na szczególne upodobanie do wszystkich takowych rzeczy i prawowite następstwo po naszych Przodkach, Królach Szwecji, przyczynić się zarówno przez publiczne oświadczenie naszego nieukontentowania, jakiegośmy doznali skutkiem owego nieładu, o którym mowa, a na przyszłość dbając i chroniąc wszystkie te przedmioty od dalszego niegodziwego traktowania i uważając za dobre i konieczne, nakazać i polecić wszystkim Naszym wiernym Poddanym, których to jakimkolwiek sposobem tyczyć się może, że mocą niniejszego Naszego manifestu stanowimy i rozkazujejmy im: po pierwsze — aby od dnia dzisiejszego nikt, kimkolwiek by nie był, nie ważył się jakimkolwiek sposobem rozbierać bądź niszczyć Zamków, Domostw, Umocnień, Fortalicji lub Kopców z kamieni, które po dziś mogą istnieć tu i ówdzie, i to niezależnie od tego, jak nikłe to Resztki, ani by jakimkolwiek sposobem niszczył Pomniki albo też Kamienie, na których rzeźbione mogą być Runy, lecz by je zostawiał nienaruszone na ich właściwych, dawnych miejscach, wraz z wszystkimi wielkimi z ziemi sypanymi Kopcami i Kurhanami Grobowymi, w których wielu Królów i innych Możnych obrało sobie Groby i miejsca Wiecznego Spoczynku, ponieważ całkowicie uwalniamy wszystkie takie stare Pomniki, które znajdują się na Naszych Gruntach (królewskich) albo też na Gruntach Korony, stanowiących jej własność bądź opłacanych, bez względu na to czy należą do Nas, bądź dawniej należały, a dziś w jakikolwiek sposób należeć przestały, od wszelkiej samowolnej szkody i przyjmujemy je pod Naszą Królewską Ochronę i Pieczęć tak, jak gdyby były Naszą osobistą Własnością, upraszając przy tym Naszych wiernych Poddanych ze Stanu Szlacheckiego, żeby, jeśliby takowe Starożytności sytuowane były na ich z dawna własnych „frälse” (dziedzicznych) gruntach, niemniej jednak zajęli się ich Konserwacją, jaka może być zgodna z naszym niniejszym miłościwym Zamiarem, ważnością Przedmiotu oraz ich własnym Honorem.

Rozkazujemy nadto również, aby Człek żaden — Wysockiego ani Niskiego Stanu, Osoba Świecka albo też Duchowna, jakiegokolwiek nie byłby pozycji czy kondycji, nie miał możliwości ani prawa okradać lub rabować Groby Królów, Książąt lub innych Możnych, jakie mogą jeszcze istnieć w wykopywanych albo stojących Kościołach, jako też Klasztorach, a tym mniej zamieniać je we własne Groby, bądź jakimkolwiek sposobem przyczyniać ich właściwym i prawowitym właścicielom kłopotów i nie targał się na ich własność. Jako, że mieć chcemy, aby wszystkie Kościoły i Klasztory wraz z ich Materiałami, Przyborami i Ozdobami na Ścianach i Oknach, Malowidłami i wszelakimi we wnętrzu przed-

miotami, mogącymi zawierać cokolwiek godnego uwagi, oraz wszystkimi Grobowcami i Mogiłami zmarłych i zeszyłych z tego świata w Kościołach i na Cmentarzach korzystały z Opieki, Spokoju i Bezpieczności stosownie do Chrześcijańskich Zwyczajów, Obyczajów i Praktyk, a także, wreszcie, aby wszystkie Przedmioty, które same przez się, bez względu na to jak małymi wydawać by się mogły w czyichkolwiek oczach, lecz które jakimkolwiek sposobem mogłyby się przyczyniać do Potwierdzenia lub Upamiętnienia jakiegoś historycznego wielkiego Czynu, Osoby, Miejsca lub Rodziny znalazły się pod Opieką i Ochroną, a nikt nie miał udzielonego sobie zezwolenia na psucie czy niszczenie w nich cokolwiek.

A jeśliby ktokolwiek poważyłby się czynić w jakimkolwiek sposób przeciw niniejszemu bądź być nieposłusznym Naszemu Rozkazowi, mieć chcemy, aby takowy nie tylko opłacił grzywnę, tak jak za inne ważenie lekce i bezprawne wykraczanie przeciw Naszemu Rozkazowi, lecz również był podany w Naszą nieładkę; Jeśliby ktokolwiek przyczynił jakiegoś Naruszenia, Nieładu bądź Szkody w Przedmiotach pomienionych w niniejszym Naszym Manifestie, tedy z całą mocą nakazujemy, aby każdy taki przedmiot poddany był naprawie i przywrócony na swe dawne miejsce w swoim czasie i bez dozoru.

Nakazujemy przeto szczególnie nie tylko Naszemu Generalnemu Gubernatorowi w Sztokholmie, Generalnym Gubernatorom, Gubernatorom, Namiestnikom Królewskim, Dzierżawcom, Burmistrzom i Panom Starszyźnie w Miastach, Naczelnikom, Naczelnikom Policji w Prowincjach oraz Policjantom w Parafiach wiejskich, aby pieczołowicie i z powagą odnosili się do niniejszego Naszego Manifestu, lecz również Arcybiskupom, Biskupom, Superintendentom, Dziekanom i Wikariuszom powszędym w Naszym Królestwie, aby go ogłosili publicznie, każdy we właściwym sobie miejscu, a także by czuwali nad Przedmiotami znajdującymi się w ich Diecezjach, Dziekanatach Wiejskich i Zborach, a należącymi do rządu Przedmiotów o których tu mowa i w tym celu nakazujemy wszystkim, którym wiadomo o takich Przedmiotach lub przypadkiem mogli mieć w swym posiadaniu stare Dokumenty, Księgi, Listy, Monety lub Pieczęcie, by o tym donieśli swym wikariuszom albo Naszym Naczelnikom, abyśmy poprzez tych, którzy takie przedmioty zgłosili urządzić mogli dalsze o nich powiadomienie. Każdy z osobna i wszyscy razem, komu o tym wiedzieć należy, mają obowiązek działać stosownie do niniejszego, a co ponadto wraz z Naszą Tajną Radą Królewską i podpisem własnoręcznym Naszej Najdostojniejszej Ukochanej Matki oraz licznych Naszych Opiekunów i Opiekunów Naszego Królestwa i Rządu potwierdziliśmy.

Dan w Sztokholmie, 28 dnia listopada, 1666 roku

FROM THE HISTORY OF PRESERVATION OF CULTURAL MONUMENTS IN SWEDEN

In this paper the author presents in chronological order the problem of preservation of cultural monuments in Sweden, which he had studied during his last stay in that country. Included into the adjoining annex is the Manifesto of King Charles issued in Stockholm in 1666, which was the starting point for the legal aspect of preservation of historical relics. Further on the paper submits the detailed organisational scheme of Swedish governmental authorities responsible for preservation of cultural monuments: The High Board for Preservation of National Monuments and The Royal Academy of Literature, History and Antiquity, which are statutorily connected. In its wide meaning preservation of cultural monuments in Sweden is based upon legal acts and developed state machine. The final reorganisation in this field

was regulated by the legal act issued in 1942, which automatically repealed a number of old laws; the act aimed at establishing the uniform legal background for preservation of national monuments, meeting the requirements of the present day. The project of a new legal act on the preservation problems has been given a lot of attention in Stockholm recently. And this is going to be linked with the reorganisation of the existing system of management. The Swedes try to create such legal and organisational forms that would not interfere with the demands of future. The number of legal acts presented in this paper, which have been issued for last ages running, speaks well for the Swedish national traditions in care for relics of the past.